

**Vammaisten henkilöiden
oikeuksien komitea**

Yleiskommentti nro 4 (2016) oikeudesta inklusiiviseen koulutukseen

Komitean 16. istunnossaan
(15. elokuuta-2. syyskuuta) hyväksymä.

Vastuuvapauslauseke:

Tämä on epävirallinen käännös Ihmisoikeuskeskuksen toimeksiantosta. Alkuperäinen englanninkielinen julkaisu "General comment No. 4 (2016) on the right to inclusive education" on luettavissa osoitteessa: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>

Yhdistyneet kansakunnat (YK)
Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea
CRPD/C/CG/4
16. istunto
15. elokuuta-2. syyskuuta 2016

Otsikko: Yleiskommentti nro 4 (2016) oikeudesta inklusiiviseen koulutukseen
ISBN: 978-952-7117-70-5

Taitto: Joonas Tupala

**Vammaisten henkilöiden
oikeuksien komitea**

**Yleiskommentti nro 4 (2016)
oikeudesta inklusiiviseen
koulutukseen**

Sisällysluettelo

I.	Johdanto	5
II.	Yleissopimuksen 24 artiklan normatiivinen sisältö	9
III.	Sopimuspuolten velvoitteet	30
IV.	Suhde yleissopimuksen muihin määräyksiin	34
V.	Täytäntöönpano kansallisella tasolla	43

I. Johdanto

1. Vammaisia henkilöitä on aiemmin pidetty vain avustusten saajina, mutta nykyään heidät tunnustetaan kansainvälisessä oikeudessa oikeudenhaltijoiksi, joilla on oikeus koulutukseen syrjimättä ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien pohjalta. Yleissopimus lapsen oikeuksista (1989), Koulutus kaikille -maailmankonferenssin julistus (1990), vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat yleisohjeet (1993) sekä Salamancan julistus ja toimintakehys (1994) sisältävät toimenpiteitä, jotka todistavat, että tietoisuus ja ymmärrys vammaisten henkilöiden oikeudesta koulutukseen ovat lisääntyneet.
2. Inklusion keskeisen aseman tunnustaminen koulutusta koskevan oikeuden toteuttamisessa on lisääntynyt viimeksi kuluneiden 30 vuoden aikana. Periaate vahvistetaan myös vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyssä yleissopimuksessa, joka on ensimmäinen oikeudellisesti sitova väline, jossa viitataan laadukkaaseen inklusiiviseen koulutukseen. Kaikille avoimen, yhdenvertaisen ja laadukkaan koulutuksen arvo vahvistetaan myös kestävän kehityksen tavoitteessa 4. Inklusiivinen koulutus on keskeinen keino taata kaikille oppijoille, myös vammaisille, laadukas koulutus ja tehdä yhteiskunnista inklusiivisia, rauhanomaisia ja oikeudenmukaisia. Lähestymistapaa voidaan perustella myös koulutuksen, sosiaalisten näkökohtien ja taloudellisen hyödyn näkökulmasta. Kuten vammaisten henkilöiden oikeutta koulutukseen koskevassa YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston temaattisessa tutkimuksessa vahvistetaan, vammaisten henkilöiden laadukas koulutus ja sosiaalinen kehitys sekä koulutusta

koskevan oikeuden yleismaailmallisuus ja syrjimättömyys voidaan taata ainoastaan inklusiivisen koulutuksen avulla.¹

- 3.** Edistyksestä huolimatta komitea on huolissaan yhä esiintyvistä merkittävistä haasteista. Miljoonilta vammaisilta henkilöiltä evätään yhä oikeus koulutukseen, ja vielä useammilla on mahdollisuus ainoastaan muita heikompilaatuiseen koulutukseen eristettyinä ikätovereistaan.
- 4.** Esteet vammaisten henkilöiden pääsulle inklusiiviseen koulutukseen johtuvat monista seikoista. Niitä ovat esimerkiksi seuraavat:
 - a.** Kyvyttömyys ymmärtää vammaisuuden ihmisoikeusmallia, jonka mukaan esteet yhteisöissä ja yhteiskunnissa eristävät vammaiset ihmiset eivätkä heidän henkilökohtaiset vammansa, sekä tämän lähestymistavan implementoinnin laiminlyönti;
 - b.** vammaisten henkilöiden jatkuva syrjintä, jota pahentavat pitkäaikaislaitoksissa yhä asuvien henkilöiden eristyneisyys ja yleisessä koulutusjärjestelmässä oleviin kohdistuvat matalat odotukset, mikä lisää ennakkoluuloja ja pelkoja ja edesauttaa niiden vallitsemista ilman, että niitä kyseenalaistetaan;
 - c.** tiedonpuute inklusiivisen ja laadukkaan koulutuksen sekä moninaisuuden luonteesta ja hyödyistä kaikkien oppimiselle, myös kilpailukyvyn osalta; puutteelliset pyrkimykset tavoittaa kaikki vanhemmat; ja riittämätön tuki, mikä on johtanut perusteettomiin pelkoihin ja stereotypioihin siitä, että inklusiivisuus heikentää koulutuksen laatua tai vaikuttaa muihin muilla tavoin kielteisesti;

¹ Ks. A/HRC/25/29 ja oikaisu 1, 3 ja 68 kappale.

- d. eriteltyjen tietojen ja tutkimuksen puute (joita molempia tarvitaan vastuuvollisuutta ja ohjelmien kehittämistä varten), mikä estää inklusiivista ja laadukasta koulutusta edistävien, vaikuttavien käytäntöjen ja toimien kehittämisen;
 - e. poliittisen tahdon, teknisen tiedon ja osaamisen puute inklusiivista koulutusta koskevan oikeuden toteuttamiseksi, mukaan lukien opetushenkilöstön riittämätön koulutus;
 - f. vammaisten oppilaiden inklusion kannustimia ja kohtuullisia mukautuksia koskevien rahoitusmekanismien, ministeriöiden välisen koordinoinnin, tuen ja pitkäjänteisen toiminnan epäasianmukaisuus ja riittämättömyys;
 - g. oikeuksien loukkaamista koskevien korvausten hakemisen tai muutoksenhaun mahdollistavien oikeussuojakeinojen ja -mekanismien puute.
5. Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen osapuolten on huomioitava yleissopimuksen yleiset periaatteet kaikissa inklusiivisen koulutuksen järjestämiseksi toteuttamissaan toiminnoissa ja varmistettava, että inklusiivisen koulutusjärjestelmän luomisen prosessi ja tulokset ovat 3 artiklan mukaisia.
6. Tätä yleiskommenttia sovelletaan kaikkiin henkilöihin, joilla on todellinen tai oletettu vamma.² Komitea katsoo, että tietyt ryhmät ovat muita suuremmassa vaarassa joutua suljetuiksi koulutuksen ulkopuolelle. Näihin ryhmiin kuuluvat esimerkiksi älyllisesti vammaiset tai monivammaiset henkilöt, kuurosokeat henkilöt, autistiset henkilöt tai humanitaarisissa hätätilanteissa elävät vammaiset henkilöt.

² Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 1 artiklan 2 kappale.

7. Sopimuspuolten tulee 4 artiklan 3 kappaleen mukaisesti kaikessa inklusiivista koulutusta koskevan politiikan suunnittelussa, täytäntöönpanossa, seurannassa ja arvioinnissa neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta. Vammaiset henkilöt ja tarvittaessa heidän perheensä on tunnustettava kumppaneiksi eikä ainoastaan koulutuksen saajiksi.

II. Yleissopimuksen 24 artiklan normatiivinen sisältö

8. Sopimuspuolten on 24 artiklan 1 kappaleen mukaisesti toteutettava vammaisten henkilöiden oikeus koulutukseen varmistamalla inklusiivinen koulutusjärjestelmä kaikilla asteilla esiopetuksesta ensimmäisen asteen eli perusasteen, toisen asteen ja kolmannen asteen eli korkea-asteen koulutukseen, ammatilliseen opetukseen ja elinikäiseen oppimiseen, kouluajan ulkopuoliseen ja sosiaaliseen toimintaan kaikille oppilaille, myös vammaisille, syrjimättä ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien pohjalta.
9. Sen varmistaminen, että oikeus inklusiiviseen koulutukseen toteutuu edellyttää kulttuurin, politiikan ja käytäntöjen muuttamista kaikissa virallisissa ja epävirallisissa oppimisen ympäristöissä, jotta ne voivat mukautua yksittäisten oppilaiden erilaisiin tarpeisiin ja identiteetteihin. Lisäksi on sitouduttava poistamaan tämän mahdollisuuden esteitä. Koulutusjärjestelmän kykyä tavoittaa kaikki oppijat on parannettava. Inklusiivisessa koulutuksessa keskitytään kaikkien oppilaiden täysimääräiseen ja tehokkaaseen osallistumiseen, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen kaikkien oppilaiden kannalta sekä kaikkien oppilaiden läsnäoloon ja saavutuksiin, erityisesti niiden, jotka ovat eri syistä jääneet koulutuksen ulkopuolelle tai ovat vaarassa syrjäytyä. Inklusiivisuus merkitsee yhdenvertaista mahdollisuutta päästä laadukkaaseen viralliseen ja epäviralliseen koulutukseen ja edetä siinä syrjimättä. Inklusiivisuuden tavoitteena on auttaa yhteisöjä, järjestelmiä ja rakenteita torjumaan syrjintää, mukaan lukien haitallisia stereotyyppioita, hyväksymään moninaisuutta, edistämään osallistumista ja poistamaan oppimisen ja osallistumisen

esteitä kaikilta keskittymällä vammaisten oppilaiden hyvinvointiin ja menestymiseen. Se edellyttää koulutusjärjestelmien perustavanlaatuisista muuttamista lainsäädännön, politiikan sekä koulutuksen rahoitusmekanismien, hallinnon, suunnittelun, toteutuksen ja seurannan tasolla.

10. Inklusiivisella koulutuksella tarkoitetaan seuraavia asioita:

- a.** kaikkien oppijoiden perustavanlaatuinen ihmisoikeus: koulutus on nimenomaan yksittäisen oppijan oikeus eikä lasten tapauksessa heidän vanhemmalleen tai huoltajalleen kuuluva oikeus. Vanhempien vastuut ovat tässä suhteessa alisteisia lapsen oikeuksille;
- b.** periaate, jossa arvostetaan kaikkien oppilaiden hyvinvointia, kunnioitetaan heidän synnynnäistä arvoaan ja itsemääräämisoikeuttaan, tunnustetaan yksilöiden tarpeet sekä heidän kykynsä osallistua tehokkaasti yhteiskuntaan ja antaa sille panoksensa;
- c.** keino toteuttaa muita ihmisoikeuksia. Koulutus on ensisijainen keino, jonka avulla vammaiset henkilöt voivat päästä köyhyydestä ja saada valmiudet osallistua täysimääräisesti yhteisöön ja jolla heitä voidaan suojella hyväksikäytöltä.³ Koulutus on myös ensisijainen keino luoda inklusiivisia yhteiskuntia;
- d.** tulos, joka voidaan saavuttaa jatkuvalla ja proaktiivisella sitoutumisella koulutusta koskevan oikeuden esteiden poistamiseen ja tavallisten koulujen kulttuurin, politiikan ja käytäntöjen muuttamiseen, jotta niissä voitaisiin huomioida kaikkien oppilaiden tarpeet ja ottaa mukaan kaikki oppilaat tehokkaasti.

3 Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 13 (1999) oikeudesta koulutukseen

- 11.** Komitea painottaa, että on tärkeää tehdä ero ekskluusion, segregaa-tion, integraation ja inklusion välille. Ekskluusiolla tarkoitetaan sitä, että oppilaita estetään välittömästi tai välillisesti pääsemästä min-käänlaiseen koulutukseen tai heiltä kielletään pääsy koulutukseen. Segregaatio tarkoittaa sitä, että vammaisten oppilaiden koulutus järjestetään erillään vammattomista oppilaista, ympäristöissä, jotka on suunniteltu tai joita käytetään vastaamaan tietystä tai tietyistä toi-mintarajoitteista kumpuaviin tarpeisiin. Integraatiolla tarkoitetaan vammaisten henkilöiden sijoittamista yleisopetuksen oppilaitoksiin sillä oletuksella, että he voivat sopeutua kyseisten laitosten vakio-vaatimuksiin.⁴ Inklusiolla tarkoitetaan järjestelmän systemaattista uudistamista, jossa pyritään poistamaan esteitä muuttamalla kou-lutuksen sisältöjä, opetusmenetelmiä, toimintatapoja, rakenteita ja strategioita ja jonka visiona on pyrkiä antamaan kaikille asianmu-kaisiin ikäryhmiin kuuluville oppilaille yhdenvertainen ja osallistava oppimiskokemus ja -ympäristö, jotka parhaiten vastaavat heidän tarpeitaan ja mieltymyksiään. Inklusiota ei ole vammaisten oppi-laiden sijoittaminen yleisiin koululuokkiin ilman, että esimerkiksi koulutuksen järjestämiseen, opetussuunnitelmaan sekä opetus- ja oppimisstrategioihin tehdään rakenteellisia muutoksia. Integraatio ei myöskään automaattisesti takaa siirtymistä segregatiosta inklu-siiviseen koulutukseen.
- 12.** Inklusiivisella koulutuksella on seuraavat keskeiset ominaisuudet:
- a.** "koko järjestelmän kattava" lähestymistapa: opetusministe-riöiden on varmistettava, että kaikki voimavarat suunnataan inklusiivisen koulutuksen edistämiseen sekä tarvittavien insti-tutionaalista kulttuuria, politiikkaa ja käytäntöjä koskevien muu-tosten tekemiseen ja juurruttamiseen;

4 Ks. A/HRC/25/29 ja oikaisu 1, 4 kappale ja YK:n lastenrahasto (UNICEF), *The Right of Children with Disabilities to Education: a Rights-based Ap-proach to Inclusive Education* (Geneve, 2012).

- b.** "koko koulutusympäristön kattava" lähestymistapa: oppilaitosten johdon sitoutuminen on välttämätöntä, jotta inklusiivisen koulutuksen edellyttämät kulttuurin, politiikan ja käytäntöjen muutokset voidaan tehdä ja juurruttaa kaikilla tasoilla ja aloilla, kuten opetuksessa ja luokkien sisäisissä suhteissa, johtokunnan kokouksissa, opetuksen valvonnassa, oppilashuollossa, koulun retkissä, budjettimäärärahoissa ja kaikessa kanssakäymisessä vammaisten ja vammattomien oppilaiden vanhempien sekä tarvittaessa paikallisyhteisön tai laajemman yleisön kanssa;
- c.** yksilöllinen lähestymistapa: kaikkien henkilöiden kyky oppia tunnustetaan ja kaikille oppijoille, myös vammaisille oppijoille, asetetaan korkeat odotukset. Inklusiiviseen koulutukseen kuuluvat joustavat opetussuunnitelmat sekä eri vahvuuksiin, vaatimuksiin ja oppimistyyliin mukautetut opetus- ja oppimistavat. Lähestymistapa edellyttää tuen antamista, kohtuullisten mukautusten tekemistä ja varhaista puuttumista, jotta oppijat voivat hyödyntää koko potentiaaliaan. Opetuksen suunnittelun keskiössä ovat sisällön sijaan oppijoiden kyvyt ja pyrkimykset. Yksilöllisessä lähestymistavassa pyritään koulutuksen segregaation lopettamiseen varmistamalla inklusiivinen opetus esteettömissä ja saavutettavissa oppimisympäristöissä, joissa on saatavilla tarvittavaa tukea. Koulutusjärjestelmän on vastattava yksilöllisiin tarpeisiin sen sijaan, että oppilaiden odotettaisiin sopeutuvan järjestelmään;
- d.** opettajia tukeva: kaikille opettajille ja muulle henkilöstölle annetaan heidän tarvitsemaansa koulutusta, jossa he voivat omakseen keskeiset arvot ja taidot voidakseen mukautua inklusiivisiin oppimisympäristöihin, joihin kuuluu myös vammaisia opettajia.

Inklusiivinen kulttuuri on esteetön ja tukea antava ympäristö, joka kannustaa yhteistyöhön, vuorovaikutukseen ja ongelmanratkaisuun;

- e. moninaisuutta kunnioittava ja arvostava: kaikki oppimisyhteisön jäsenet ovat yhdenvertaisesti tervetulleita ja muun muassa vammaisuuteen, rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, kielelliseen kulttuuriin, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansallisuuteen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, alkuperäiskansaan kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään, ikään tai muuhun asemaan perustuvaa moninaisuutta kunnioitetaan. Kaikkien oppilaiden on tunnettava olevansa arvostettuja, kunnioitettuja ja osallisia sekä tulevansa kuulluksi. Pahoinpitelyä ja kiusaamista estetään tehokkailla toimenpiteillä. Inklusiossa oppilaisiin suhtaudutaan yksilöllisesti;
- f. oppimista tukeva ympäristö: inklusiiviset oppimisympäristöt ovat esteettömiä ja saavutettavia ympäristöjä, joissa kaikki kokevat olevansa turvassa, saavansa tukea ja kannustusta ja voivansa ilmaista itseään. Oppilaiden osallistumista myönteisen kouluyhteisön rakentamiseen painotetaan voimakkaasti. Vertaisryhmien merkitys tunnustetaan oppimisen yhteydessä, myönteisten ihmissuhteiden ja ystävyyksien luomisessa sekä hyväksynnän edistämässä;
- g. tehokkaita siirtymiä tukeva: vammaisia oppilaita tuetaan heidän siirtyessään perusopetuksesta ammatilliseen tai korkea-asteen koulutukseen ja lopulta työelämään, jotta siirtymät sujuisivat tehokkaasti. Oppijoiden kyvyt ja itseluottamus kehittyvät, heitä varten varmistetaan kohtuulliset mukautukset sekä yhdenvertaisuus arvioinnissa ja koemenettelyissä ja he saavat todistuksen kyvyistään ja suorituksistaan muiden kanssa yhdenvertaisesti;

- h.** kumppanuudet tunnustava: opettajien ja oppilaiden yhdistyksiä ja liittoja, vammaisia henkilöitä edustavia järjestöjä, koulujen johtokuntia, vanhempainyhdistyksiä sekä muita virallisia ja epävirallisia kouluja tukevia ryhmiä kannustetaan oppimaan lisää vammaisuudesta ja ymmärtämään sitä aiempaa paremmin. Vanhempien tai huoltajien ja yhteisön osallistumista pidetään etuna, joka tuo voimavaroja ja vahvuuksia. Oppimisympäristön ja muun yhteisön suhde on nähtävä väylänä inklusiivisten yhteiskuntien luomiseen;
 - i.** seuranta edellyttävä: inklusiivinen koulutus on jatkuva prosessi, joten sitä on seurattava ja arvioitava säännöllisesti sen varmistamiseksi, ettei koulutuksessa esiinny virallista tai epävirallista segregaatiota tai integraatiota. Yleissopimuksen 33 artiklan mukaisesti seurantaan olisi osallistettava vammaiset henkilöt, mukaan lukien lapset ja tehostettua tukea tarvitsevat henkilöt, heitä edustavien järjestöjen kautta sekä tarpeen mukaan vammaisten lasten vanhemmat tai huoltajat. Lisäksi on kehitettävä vammaisuuden huomioivia indikaattoreita, ja niitä on käytettävä kestävän kehityksen toimintaohjelman Agenda 2030:n mukaisesti.
- 13.** Syrjinnän vastustamista opetuksen alalla koskevan Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön (Unesco) yleissopimuksen mukaisesti ja vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 24 artiklan 1 kappaleen täytäntöönpanemiseksi sopimuspuolten on varmistettava, että oikeus koulutukseen toteutetaan syrjimättä ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien pohjalta. Sopimuspuolten on kiellettävä kaikenlainen syrjintä vammaisuuden perusteella ja taattava vammaisille henkilöille yhdenvertainen

ja tehokas suoja syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta. Vammaiset henkilöt voivat kohdata vammaisuuteen, sukupuoleen, uskontoon, oikeudelliseen asemaan, etniseen alkuperään, ikään, seksuaaliseen suuntautumiseen tai kieleen perustuvaa moniperusteista syrjintää. Myös heidän vanhempansa, sisaruksensa tai muut sukulaisensa voivat kokea vammaisuuteen perustuvaa läheissyrjintää. Kaikenlaiseen syrjintään on puututtava esimerkiksi tunnistamalla ja poistamalla oppilaitoksissa ja yhteisössä esiintyvät oikeudelliset, fyysiset, kommunikointiin ja kieleen liittyvät, sosiaaliset, taloudelliset ja asenteisiin liittyvät esteet. Oikeus syrjimättömyyteen sisältää myös oikeuden olla tulemasta erotetuksi muista ja oikeuden kohtuullisiin mukautuksiin, ja sitä olisi tulkittava esteettömien ja saavutettavien oppimisympäristöjen luomista ja kohtuullisten mukautusten tekemistä koskevien velvollisuuksien valossa.

- 14.** Aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit vaikuttavat suhteettomasti inklusiivista koulutusta koskevan oikeuden toteutumiseen. Sopimuspuolten olisi laadittava inklusiiviset katastrofiriskien vähentämisstrategiat, joissa käsitellään kattavasti koulujen turvallisuutta ja vaarattomuutta hätätilanteissa ja joissa huomioidaan myös vammaiset oppijat. Tällaisissa tilanteissa käytettävissä väliaikaisissa oppimisympäristöissä on varmistettava vammaisten henkilöiden ja etenkin vammaisten lasten oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Niihin on sisällyttävä saavutettavia oppimateriaaleja, koulun tiloja, oppilashuoltoa tai kuurojen oppijoiden mahdollisuutta koulutukseen paikallisella viittomakielellä. Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 11 artiklan mukaisesti ja ottaen huomioon seksuaalisen väkivallan entistä suuremman riskin tällaisissa tilanteissa on toteutettava toimia sen varmistamiseksi, että oppimisympäristöt ovat

vammaisille naisille ja tytöille turvallisia, esteettömiä ja saavutettavia. Vammaisilta oppijoilta ei saa kieltää pääsyä oppilaitoksiin sillä perusteella, että heitä ei voitaisi hätätilanteessa evakuoida rakennuksesta, ja heitä varten on tehtävä kohtuullisia mukautuksia.

- 15.** Yleissopimuksen 24 artiklan 1 kappaleen a kohdan toteuttamiseksi ja ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen ja lapsen oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti koulutuksen tarkoituksena on oltava kehittää täysimääräisesti inhimillisiä voimavaroja, omanarvontuntoa ja itsearvostusta sekä vahvistaa ihmisoikeuksien ja ihmiskunnan moninaisuuden kunnioittamista. Sopimuspuolten on varmistettava, että koulutus vastaa taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen tavoitteita sellaisina kuin ne ovat tulkittuina Koulutus kaikille -maailmankonferenssin julistuksen (1 artikla), lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (29 artiklan 1 kappale), Wienin julistuksen ja toimintaohjelman (I osan 33 kappale ja II osan 80 kappale) ja Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmenen toimintaohjelman (2 kappale). Näissä teksteissä viitataan edellä mainittujen tavoitteiden lisäksi esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoon ja ympäristön kunnioittamiseen.⁵ Oikeuden koulutukseen varmistaminen koskee sekä saavutettavuutta että sisältöä, ja sen tulisi edistää monia eri arvoja, kuten ymmärrystä ja suvaitsevaisuutta.⁶ Inklusiivisella koulutuksella on pyrittävä edistämään kaikkien henkilöiden keskinäistä kunnioitusta ja arvostusta sekä luomaan sellaisia koulutusympäristöjä, joissa lähestymistapa

5 Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 13.

6 Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2001) koulutuksen tavoitteista.

oppimiseen, oppilaitoksen kulttuuri ja opetussuunnitelma heijastavat moninaisuuden arvoa.

- 16.** Yleissopimuksen 24 artiklan 1 kappaleen b kohdan täytäntöönpanemiseksi koulutuksen tarkoituksena olisi oltava mahdollistaa vammaisille henkilöille heidän persoonallisuutensa, lahjakkuutensa ja luovuutensa sekä henkisten, ruumiillisten ja viestinnällisten kykyjensä kehittäminen mahdollisimman pitkälle. Vammaisten henkilöiden koulutuksessa keskitytään liian usein puutteisiin perustuvaan lähestymistapaan ja heidän todellisiin tai oletettuihin toimintarajoitteisiinsa sekä rajoitetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia heidän kykyjään koskevien negatiivisten ennakko-oletusten perusteella. Sopimuspuolten on tuettava kunkin vammaisen henkilön yksilöllisiin vahvuuksiin ja lahjakkuuteen perustuvien mahdollisuuksien luomista.
- 17.** Yleissopimuksen 24 artiklan 1 kappaleen c kohdan toteuttamiseksi koulutuksen tarkoituksena on oltava mahdollistaa vammaisten henkilöiden täysimääräinen ja tehokas osallistuminen vapaaseen yhteiskuntaan. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 23 artiklan 3 kappaleen perusteella komitea painottaa, että vammaiselle lapselle on annettava apua sen varmistamiseksi, että lapsella on mahdollisuus koulunkäyntiin siten, että lapsi sopeutuu mahdollisimman hyvin häntä ympäröivään yhteiskuntaan ja että hän saavuttaa mahdollisimman korkean yksilökohtaisen kehitystason. Sopimuspuolten on tunnustettava, että yksilöllinen tuki ja kohtuulliset mukautukset ovat ensisijaisia asioita ja niiden olisi oltava ilmaisia oppivelvollisuuden kaikilla asteilla.
- 18.** Yleissopimuksen 24 artiklan 2 kappaleen a kohdan täytäntöönpanemiseksi olisi kiellettävä vammaisten henkilöiden sulkeminen yleis-

sen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle. Tämä koskee myös säädösten ja määräysten sellaisia säännöksiä, joilla rajoitetaan vammaisten henkilöiden osallistamista heidän toimintarajoihteensa tai sen asteen perusteella esimerkiksi rajaamalla mahdollisuuden osallistua koulutukseen "yksilön potentiaalin" mukaan tai pyrkimällä kiertämään velvollisuutta tehdä kohtuullisia mukautuksia väittämällä, että siitä aiheutuu suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta. Yleisellä koulutusjärjestelmällä tarkoitetaan kaikkia tavallisia oppimisympäristöjä ja opetusministeriötä. Välittömällä ulkopuolelle sulkemisella eli eksklusiolla tarkoitetaan tiettyjen oppilaiden luokittelamista niin sanotusti koulutukseen kelpaamattomiksi ja kieltämällä heiltä siten mahdollisuus koulutukseen. Välillisellä ulkopuolelle sulkemisella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että kouluun pääsyn ehtona on kaikille yhteisen kokeen läpäiseminen mutta sitä varten ei tehdä kohtuullisia mukautuksia eikä anneta tukea.

- 19.** Sopimuspuolten olisi 4 artiklan 1 kappaleen b kohdan täytäntöönpanemiseksi toteutettava kaikki asianmukaiset, myös lainsäädännölliset, toimet voimassa olevien vammaisia henkilöitä syrjivien ja 24 artiklan vastaisten säädösten, määräysten, tapojen ja käytäntöjen muuttamiseksi tai poistamiseksi. Syrjivät lait, säädökset, määräykset, tavat ja käytännöt olisi tarvittaessa kumottava tai muutettava järjestelmällisesti ja aikataulutetusti.
- 20.** Yleissopimuksen 24 artiklan 2 kappaleen b kohdan toteuttamiseksi vammaisten henkilöiden on päästävä inklusiiviseen, laadukkaaseen ja maksuttomaan ensimmäisen asteen sekä toisen asteen koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa niissä yhteisöissä, joissa he elävät. Siirtymän ensimmäisen asteen koulutuksesta toisen asteen koulutukseen on oltava sujuva. Komitea hyödyntää tässä yh-

teydessä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean suositusta, jonka mukaan tämän veloitteen täyttäminen edellyttää koulutusjärjestelmältä seuraavia neljää, toisiinsa liittyvää ominaisuutta: saatavuus, esteettömyys ja saavutettavuus, hyväksytettävyys ja mukautettavuus.⁷

Saatavuus

- 21.** Julkisia ja yksityisiä oppilaitoksia ja koulutusohjelmia on oltava saatavilla riittävästi ja niiden laadun on oltava riittävän hyvä. Sopimuspuolten on taattava, että vammaisille oppijoille on kaikilla tasoilla ja koko yhteisössä riittävästi koulutuspaikkoja.

Esteettömyys ja saavutettavuus

- 22.** Yleissopimuksen 9 artiklan ja komitean esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevan yleiskommentin nro 2 (2014) mukaisesti oppilaitosten ja koulutusohjelmien on oltava kaikkien saavutettavissa ketään syrjimättä. Koko koulutusjärjestelmän on oltava esteetön ja saavutettava mukaan lukien rakennukset tiedottaminen ja viestintävälineet (sekä niihin sisältyvät ympäristön tietotekniikka-avusteiset apujärjestelmät ja FM-laitteet), opetussuunnitelmat, oppimateriaalit, opetusmenetelmät, arviointi, sekä kielet ja tukipalvelut. Vammaisten oppilaiden ympäristö on suunniteltava niin, että se edistää inklusiota ja takaa heidän yhdenvertaisuutensa koko koulutusprosessin ajan.⁸ Esimerkiksi koulukuljetusten, vesihuollon ja saniteettitilojen (kuten hygienia- ja vesitilojen), kouluruokalojen ja harrastustilojen olisi oltava inklusiivisia, esteettömiä ja saavutettavia sekä

⁷ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 13.

⁸ Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 2.

turvallisia. Sopimuspuolten on sitouduttava soveltamaan viipymättä kaikille sopivan suunnittelun periaatetta. Sopimuspuolten olisi kiellettävä muun kuin esteettömän ja saavutettavan koulutusinfrastruktuurin rakentaminen tulevaisuudessa ja tehtävä siitä rangaistavaa sekä luotava tehokas seurantamekanismi ja aikataulu kaikkien olemassa olevien koulutusympäristöjen muuttamiselle esteettömiksi ja saavutettaviksi. Sopimuspuolten on myös sitouduttava tekemään koulutusympäristöihin tarvittaessa kohtuullisia mukautuksia. Kaikille sopivan suunnittelun periaate ei sulje pois apuvälineiden, -sovelusten ja -ohjelmistojen tarjoamista niitä tarvitseville vammaisille oppijoille. Esteettömyys ja saavutettavuus ovat dynaamisia käsitteitä, ja niiden soveltaminen edellyttää määräajoin tehtävää sääntelyn tarkistamista ja teknisiä mukautuksia. Sopimuspuolten on varmistettava, että nopeasti kehittyvät oppimista edistävät innovaatiot ja uusi tekniikka ovat kaikkien oppilaiden, myös vammaisten oppilaiden, saavutettavissa.

- 23.** Komitea korostaa, että on yleistä, ettei oppikirjoja ja oppimateriaaleja ole saatavilla saavutettavassa muodossa ja saavutettavilla kielillä, kuten viittomakielellä. Sopimuspuolten on investoitava painettujen tai pistekirjoituksella julkaistujen ja digitaalisten aineistojen nopeaan kehittämiseen, myös innovatiivisen tekniikan avulla. Niiden olisi myös harkittava standardien ja ohjeiden laatimista painetun aineiston muuntamiselle saavutettavissa oleviin muotoihin ja saavutettavissa oleville kielille sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden asettamista keskeiseen asemaan koulutukseen liittyvissä hankinnoissa. Komitea kehottaa sopimuspuolia kiireellisesti ratifioimaan ja panemaan täytäntöön Marrakeshin sopimuksen julkaistujen teosten saatavuuden helpottamisesta sokeiden, heikkonäköisten tai muulla tavoin lukemisesteisten hyväksi.

- 24.** Esteettömyys ja saavutettavuus edellyttävät, että koulutuksen on kaikilla asteilla oltava vammaisille oppilaille kohtuuhintaista. Koh- tuullisista mukautuksista ei saa aiheutua lisäkustannuksia vammai- sille oppijoille. Pakollisen, laadukkaan, maksuttoman sekä esteet- tömän ja saavutettavan peruskoulutuksen tarjoaminen on välitön velvollisuus. Kestävän kehityksen toimintaohjelman Agenda 2030:n mukaisesti sopimuspuolten on asteittain toteutettava toimenpiteitä sen varmistamiseksi, että kaikki lapset, vammaiset lapset mukaan lukien, saavat päätökseen ilmaisen, tasa-arvoisen ja laadukkaan toi- sen asteen koulutuksen ja että kaikilla vammaisilla naisilla ja mie- hillä on yhdenvertainen mahdollisuus edulliseen ja laadukkaaseen tekniseen, ammatilliseen ja kolmannen asteen koulutukseen kor- keakoulut ja elinikäinen oppiminen mukaan lukien. Sopimuspuol- ten on varmistettava, että vammaisilla henkilöillä on pääsy julkisiin ja yksityisiin oppilaitoksiin yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Hyväksyttävyyys

- 25.** Hyväksyttävyyys tarkoittaa velvollisuutta suunnitella ja toteuttaa kaikki koulutukseen liittyvät tilat, tavarat ja palvelut niin, että niissä otetaan täysimääräisesti huomioon vammaisten henkilöiden vaa- timukset, kulttuurit, näkemykset ja kielet sekä kunnioitetaan niitä. Tarjottavan koulutuksen muodon ja sisällön on oltava kaikkien kan- nalta hyväksyttäviä. Sopimuspuolten on toteutettava positiivisia erityistoimia varmistukseksi, että koulutus on kaikille laadukasta.⁹ Inklusiivisuus ja laatu tukevat toisiaan: inklusiivinen toimintatapa voi parantaa koulutuksen laatua merkittävästi.

⁹ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskom- mentti nro 13.

Mukautettavuus

- 26.** Komitea kehottaa sopimuspuolia omaksumaan oppimisen kaikille sopivan suunnittelun lähestymistavan, joka koostuu joukosta periaatteita. Ne auttavat opettajia ja muuta henkilöstöä luomaan mukautettavia oppimisympäristöjä ja kehittämään opetusta niin, että se vastaa kaikkien oppijoiden moninaisiin tarpeisiin. Lähestymistavassa tunnustetaan, että kaikki oppilaat oppivat omalla, yksiköllisellä tavallaan, ja siihen liittyy joustavien oppimistapojen kehittäminen, kuten osallistumista tukevan luokkaympäristön luominen, korkeiden odotusten asettaminen kaikille oppilaille ja eri tapojen hyväksyminen odotusten täyttämiseksi, opettajien voimaannuttaminen ajattelemaan omaa opetustaan eri tavalla ja keskittyminen kaikkien oppilaiden, myös vammaisten, oppimistuloksiin. Opetussuunnitelmat on laadittava, suunniteltava ja toteutettava niin, että ne vastaavat kaikkien oppilaiden tarpeita ja ovat mukautettavissa niihin ja että niihin sisältyy tarpeita vastaavia pedagogisia toimia. Standardoitu arviointi on korvattava joustavilla ja erilaisilla arviointimuodoilla, joissa tunnustetaan kunkin yksilöllinen edistyminen laajojen tavoitteiden saavuttamisessa, jonka on oltava mahdollista erilaisten oppimiskeinojen avulla.
- 27.** Yleissopimuksen 24 artiklan 2 kappaleen b kohdan mukaisesti vammaisten henkilöiden on päästävä ensimmäisen asteen ja toisen asteen koulutukseen niissä yhteisöissä, joissa he elävät. Oppilaita ei tule lähettää pois kotoaan. Koulutusympäristön on oltava fyysisesti vammaisten henkilöiden saavutettavissa turvallisesti, esimerkiksi turvallisten ja varmojen liikenneyhteyksien päässä, taikka saavutettavissa tieto- ja viestintätekniikoiden avulla. Sopimuspuolten on kuitenkin vältettävä turvautumista yksinomaan tekniikkaan korva-

takseen sillä vammaisten oppilaiden suoran osallistumisen sekä heidän ja opettajien ja muiden roolimallien välisen vuorovaikutuksen varsinaisessa opetusympäristössä. Aktiivinen toimiminen muiden oppilaiden kanssa, vammaisten oppilaiden sisarukset mukaan lukien, on tärkeä osa oikeutta inklusiiviseen koulutukseen.

- 28.** Sopimuspuolten on 24 artiklan 2 kappaleen c kohdan mukaisesti tehtävä kohtuullisia mukautuksia yksittäisiä oppilaita varten, jotta he pääsevät koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kohtuullisuus perustuu tilanteen arviointiin, jossa tarkastellaan mukautuksen oleellisuutta ja vaikuttavuutta sekä syrjinnän torjumisen odotettua tavoitetta. Suhteettoman rasitteen arvioinnissa otetaan huomioon käytettävissä olevat voimavarat ja mukautuksen taloudelliset vaikutukset. Velvollisuus tehdä kohtuullisia mukautuksia astuu voimaan heti, kun mukautusta pyydetään.¹⁰ Kansallisella ja paikallisella tasolla sekä oppilaitoksissa on kaikilla koulutustasoilla otettava käyttöön toimintapolitiikkoja, joissa sitoudutaan kohtuullisten mukautusten tekemiseen. Sitä, missä määrin kohtuullisia mukautuksia tehdään, on harkittava suhteessa yleiseen velvollisuuteen luoda inklusiivinen koulutusjärjestelmä maksimoimalla olemassa olevien resurssien hyödyntäminen ja kehittämällä uusia. Inklusiivisen koulutusjärjestelmän edistämisen laiminlyöntiä ei voida perustella resurssien riittämättömyydellä ja vallitsevilla talouskriiseillä, sillä se on 24 artiklan vastaista.
- 29.** Komitea toistaa, että esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevan yleisen velvollisuuden ja kohtuullisia mukautuksia koskevan velvollisuuden välillä on ero.¹¹ Esteettömyys ja saavutettavuus hyödyttävät väestöryhmiä ja perustuvat asteittain toteutettaville standardeille.

¹⁰ Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 2.

¹¹ Ks. edellinen alaviite.

Esteettömyyden ja saavutettavuuden laiminlyönnissä ei voida vedota suhteettomaan tai kohtuuttomaan rasitteeseen. Kohtuullinen mukautus koskee yksittäistä henkilöä ja täydentää esteettömyyden ja saavutettavuuden velvollisuutta. Henkilö voi laillisesti pyytää kohtuullisia mukautuksia, vaikka sopimuspuoli olisikin täyttänyt esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevan velvollisuutensa.

- 30.** Suhteellisen määritelmä vaihtelee väistämättä tilanteen mukaan. Harkittaessa mukautusten saatavuutta olisi otettava huomioon koulutusjärjestelmässä laajemmin käytettävissä olevat koulutusresurssit eikä ainoastaan kyseisen oppilaitoksen resursseja. Resursseja tulisi olla mahdollista siirtää järjestelmän sisällä. Kohtuulliseen mukauttamiseen ei ole olemassa yhtä, kaikkiin tilanteisiin sopivaa ratkaisua, sillä eri oppilaat, joilla on sama vamma, voivat tarvita erilaisia mukautuksia. Mukautuksia voivat olla esimerkiksi luokkahuoneen sijainnin muuttaminen, erilaisten kommunikointikeinojen käyttäminen oppitunneilla, fonttikoon suurentaminen, materiaalien ja/tai oppiaineiden järjestäminen viittomakielellä, opetusmonisteiden tarjoaminen vaihtoehtoisessa muodossa, muistiinpanojen tekijän tai tulkin tarjoaminen oppilaille taikka apuvälineteknologian käytön salliminen oppilaille opetus- ja arviointitilanteissa. On harkittava myös aineettomia mukautuksia, kuten lisäajan antamista oppilaalle, taustamelun vaimentamista (aistilylikuormituksen huomioimista), vaihtoehtoisten arviointimenetelmien käyttämistä tai jonkin opetussuunnitelman osan korvaamista vaihtoehtoisella osalla. Koulutuksesta vastaavien viranomaisten, koulutuksen järjestäjien, oppilaitosten, vammaisen oppilaan ja oppilaan iästä ja toimintakyvystä riippuen tarvittaessa hänen vanhempansa/huoltajansa ja/tai perheenjäsentensä välillä on käytävä keskusteluja sen varmistamiseksi, että mukautus vastaa oppilaan tarpeita, tahtoa, mieltymyksiä ja valintoja ja että järjestävä

laitos voi sen toteuttaa. Kohtuullisen mukautuksen ehdoksi ei saa asettaa vamman lääketieteellistä diagnoosia, vaan mukautuksen olisi perustuttava koulutuksen sosiaalisten esteiden arviointiin.

- 31.** Kohtuullisesta mukautuksesta kieltäytyminen on syrjintää. Velvollisuus tehdä kohtuullisia mukautuksia astuu voimaan välittömästi, eikä sitä voida toteuttaa asteittain. Sopimuspuolten on varmistettava, että mukautusten asianmukaisuuden ja vaikuttavuuden arviointiin on olemassa riippumattomat järjestelmät, sekä mahdollistettava turvallisten, oikea-aikeisten ja saavutettavien oikeussuojamekanismien käyttö, jos vammaiset oppilaat ja tarvittaessa heidän perheensä katsovat, että heitä varten ei ole tehty riittäviä mukautuksia tai että heitä on syrjitty. Oikeussuojamenettelyn aikana on tärkeää suojella syrjinnän uhreja uhriutumislta.
- 32.** Yleissopimuksen 24 artiklan 2 kappaleen d kohdan täytäntöönpanemiseksi vammaisten oppilaiden tulisi olla oikeutettuja tukeen, jota tarvitaan helpottamaan heidän tehokasta koulutustaan ja auttamaan heitä hyödyntämään kykyjään yhdenvertaisesti muiden kanssa. Koulutusjärjestelmässä yleisesti saatavilla olevien palvelujen ja järjestelyjen muodossa tarjottavalla tuella olisi varmistettava, että vammaiset oppilaat voivat hyödyntää kykyjään mahdollisimman hyvin. Tällaista tukea voi olla esimerkiksi se, että järjestetään riittävästi koulutettua ja resurssoitua opetushenkilökuntaa, koulukuraattoreja, psykologeja ja muita terveydenhuollon ja sosiaalialan ammattilaisia sekä tarjotaan stipendejä ja rahoitusta.
- 33.** Yleissopimuksen 24 artiklan 2 kappaleen e kohdan toteuttamiseksi oppilaille on annettava suoraan jatkuvaa ja riittävää yksilöllistä tukea. Komitea korostaa, että on tarpeen tehdä henkilökohtaisia koulutussuunnitelmia, joissa voidaan nimetä yksittäisten oppilaiden

tarvitsemat kohtuulliset mukautukset ja tuki, kuten kompensoivat apuvälineet, tietyt oppimateriaalit vaihtoehtoisissa/saavutettavissa muodoissa, kommunikointitavat ja -keinot ja kommunikoinnin apuvälineet sekä apuvälineteknologia ja tietotekniikka. Tuki voi tarkoittaa myös oppilaan tarpeista riippuen henkilökohtaista tai muiden kanssa yhteistä koulunkäyntiavustajaa. Henkilökohtaisissa koulutus-suunnitelmissa on käsiteltävä myös oppijoiden kokemia siirtymiä segregoidusta opetuksesta yleiseen opetukseen ja eri koulutustasolta toiselle. Suunnitelmien vaikuttavuutta olisi seurattava ja arvioitava säännöllisesti, ja oppijan olisi myös voitava itse osallistua siihen suoraan. Tuen antamisen muodot on määritettävä yhdessä oppilaan kanssa ja tarvittaessa myös hänen vanhempiansa tai huoltajiensa taikka muiden kolmansien osapuolten kanssa. Oppilaalla on oltava käytettävissään oikeussuojakeinoja, jos tukea ei ole saatavilla tai se ei ole riittävää.

- 34.** Kaikkien tukitoimien on oltava yhdenmukaisia inklusion tavoitteen kanssa. Näin ollen ne on suunniteltava niin, että ne parantavat vammaisten oppilaiden mahdollisuuksia osallistua luokassa ja koulun ulkopuolisessa toiminnassa vertaistensa rinnalla eivätkä ne saa marginalisoida heitä.
- 35.** Monet sopimuspuolet laiminlyövät 24 artiklan 3 kappaleen suhteen tarvittavia järjestelyjä, jotta vammaiset henkilöt ja erityisesti autis-mikirjolla olevat henkilöt ja henkilöt, joilla on kommunikointiin tai aisteihin liittyvä vamma, voisivat oppia koulutukseen ja yhteisöön osallistumisessa tarvittavat elämänhallinnan taidot, kielelliset taidot ja sosiaaliset taidot:
 - a.** Sokeilla ja heikkonäköisillä oppilailla on oltava mahdollisuus oppia pistekirjoitusta, korvaavaa pistekirjoitusta, puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointitapoja, -keinoja ja -muotoja sekä

liikkumistaitoa. Oppimista helpottavien asianmukaisen tekniikan ja vaihtoehtoisten kommunikointijärjestelmien saatavuuteen tehtäviä investointeja olisi tuettava. Lisäksi olisi otettava käyttöön vertaistuki- ja mentorointijärjestelmiä ja kannustettava niiden käyttöön.

- b.** Kuuroilla ja huonokuuloisilla oppilailla on oltava mahdollisuus oppia viittomakieltä, ja on toteutettava toimia kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin tunnustamiseksi ja edistämiseksi. Komitea kiinnittää sopimuspuolten huomion syrjinnän vastustamista koulutuksen alalla koskevaan yleissopimukseen, jonka mukaan lapsilla on oikeus saada oman kielistä opetusta, ja muistuttaa sopimuspuolia siitä, että vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 30 artiklan 4 kappaleen mukaisesti vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa oikeus erityisen kulttuuri- ja kieli-identiteettinsä, kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen. Huonokuuloisilla oppilailla on myös oltava mahdollisuus laadukkaisiin puheterapiapalveluihin, induktiosilmukatekniikkaan ja ohjelmatekstitykseen.
- c.** Sokeille, kuuroille tai kuurosokeille oppilaille on tarjottava koulutusta yksilön kannalta asianmukaisimmilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla sekä ympäristöissä, jotka mahdollistavat henkilökohtaisen, opillisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin sekä virallisessa kouluympäristössä että sen ulkopuolella. Komitea painottaa, että sopimuspuolten on annettava tällaisten inklusiivisten ympäristöjen luomiseen tarvittavaa tukea esimerkiksi resurssien, apuvälineteknologian ja liikkumistaitojen muodossa.

- d.** Oppijoille, joilla on kommunikaatiovaikeuksia, on annettava mahdollisuus oppia ja ilmaista itseään puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimuotojen avulla. Niihin voivat kuulua viittomakieli, tavanomaista tai huipputekniikkaa hyödyntävät kommunikoinnin apuvälineet, kuten puheohjelmalla varustetut taulutietokoneet, puhelaitteet tai kommunikointikansiot. Sopimuspuolten olisi investoitava asiantuntemuksen, tekniikan ja palvelujen kehittämiseen edistääkseen oppimista helpottavan asianmukaisen tekniikan ja korvaavien kommunikointijärjestelmien käyttömahdollisuuksia.
 - e.** Oppijoita, joilla on sosiaalisia kommunikaatiovaikeuksia, on tuettava mukauttamalla oppituntien organisointia esimerkiksi parityöskentelyn, vertaistuutoroinnin ja opettajan lähellä istumisen avulla ja luomalla strukturoitu ja ennustettava ympäristö.
 - f.** Oppijoille, joilla on älyllinen kehitysvamma, on annettava konkreettisia, havaittavissa olevia tai visuaalisia ja helppolukuisia oppimateriaaleja turvallisessa, hiljaisessa ja strukturoidussa oppimisympäristössä keskittyen kykyihin, jotka valmistavat oppilasta parhaiten itsenäiseen elämään ja ammatillisiin yhteyksiin. Sopimuspuolten olisi investoitava inklusiivisiin, vuorovaikutteisiin luokkahuoneisiin, joissa voidaan käyttää vaihtoehtoisia opetusstrategioita ja arviointimenetelmiä.
- 36.** Sopimuspuolten edellytetään 24 artiklan 4 kappaleen toteuttamiseksi toteuttavan asianmukaisia toimia palkatakseen hallinto-, opetus- ja muuta henkilökuntaa, joilla on tarvittavat taidot voidakseen työskennellä tehokkaasti inklusiivisissa koulutusympäristöissä ja joilla on tarvittava viittomakielen ja/tai pistekirjoituksen taito ja liikkumistaitojen osaaminen. Riittävä määrä pätevää ja sitoutunutta

kouluhenkilökuntaa on keskeinen voimavara inklusiivisen koulutuksen käynnistämisen ja kestävyuden kannalta. Ymmärryksen ja osaamisen puute ovat yhä merkittäviä inklusiivisuuden esteitä. Sopimuspuolten on varmistettava, että kaikki opettajat saavat koulutusta inklusiivisesta koulutuksesta ja että koulutus perustuu vammaisuuden ihmisoikeusmalliin.

- 37.** Sopimuspuolten on investoitava vammaisten opettajien palkkaamiseen ja jatkokoulutukseen ja tuettava sitä. Tämä edellyttää esimerkiksi sellaisten lainsäädännöllisten tai toimintatavoista kumpuavien esteiden poistamista, jotka edellyttävät ehdokkaiden täyttävän tietyt lääketieteelliset kelpoisuusvaatimukset, ja sellaisten kohtuullisten mukautusten tekemistä, jotka mahdollistavat heidän osallistumisensa opettajina. Vammaisten opettajien läsnäolo edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaista oikeutta päästä opettajan ammattiin, tuo oppimisympäristöihin ainutlaatuista asiantuntemusta ja osaamista, edistää esteiden poistamista ja tarjoaa tärkeitä roolimalleja.
- 38.** Sopimuspuolten olisi 24 artiklan 5 kappaleen täytäntöönpanemiseksi varmistettava, että vammaisille henkilöille annetaan syrjimättä ja yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus yleiseen kolmannen asteen koulutukseen, ammattikoulutukseen, aikuiskoulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen. Asenteista johtuvat, fyysiset, kielelliset, viestinnälliset, taloudelliset, oikeudelliset ja muut esteet näiden asteiden koulutukseen on tunnistettava ja poistettava yhdenvertaisen pääsyn varmistamiseksi. Lisäksi on tehtävä kohtuullisia mukautuksia sen varmistamiseksi, ettei vammaisia henkilöitä syrjitä. Sopimuspuolten olisi harkittava vammaisten opiskelijoiden tukemista kolmannen asteen koulutuksessa positiivisten erityistoimien avulla.

III. Sopimuspuolten velvoitteet

- 39.** Inklusiivista koulutusta koskevan oikeuden olennaiset ominaisuudet ovat saatavuus, esteettömyys ja saavutettavuus, hyväksyttävyyys ja mukautettavuus. Sopimuspuolten olisi kunnioitettava ja suojeltava näitä ominaisuuksia ja toteutettava ne. Kunnioittamisen velvollisuus edellyttää sellaisten toimenpiteiden välttämistä, jotka haittaavat oikeuden käyttämistä, kuten lainsäädäntöä, joka sulkee tietyt vammaiset lapset koulutuksen ulkopuolelle, tai kohtuullisen mukauttamisen epäämistä. Suojelemisen velvollisuus edellyttää sellaisten toimenpiteiden toteuttamista, jotka estävät kolmansia osapuolia rajoittamasta oikeuden käyttöä. Tällaista rajoittamista voi olla esimerkiksi se, että vanhemmat kieltäytyvät lähettämästä vammaisia tyttöjä kouluun tai että yksityiset laitokset kieltäytyvät ottamasta vammaisia henkilöitä oppilaisiksi heidän vammojensa vuoksi. Toteuttamisen velvollisuus edellyttää sellaisten toimenpiteiden toteuttamista, joiden ansiosta ja avulla vammaiset henkilöt voivat käyttää oikeuttaan koulutukseen. Tämä voi tapahtua esimerkiksi varmistamalla, että oppilaitokset ovat esteettömiä ja saavutettavia ja että koulutusjärjestelmiä on mukautettu asianmukaisilla resursseilla ja palveluilla.
- 40.** Yleissopimuksen 4 artiklan 2 kappaleessa edellytetään, että sopimuspuolet sitoutuvat taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien osalta täysimääräisesti ryhtymään käytettävissä olevien voimavarojensa ja tarvittaessa kansainvälisen yhteistyön puitteissa toimiin, joiden tarkoituksena on saada nämä oikeudet asteittain täysimääräisesti toteutetuiksi. Asteittainen toteuttaminen tarkoittaa, että sopimuspuolilla on erityinen ja jatkuva velvollisuus toimia niin

nopeasti ja tehokkaasti kuin mahdollista 24 artiklan täysimääräisen toteuttamisen suhteen.¹² Tämä periaate ei ole yhteensopiva sellaisen toimintatavan kanssa, jossa ylläpidetään kahta koulutusjärjestelmää eli yleisopetuksen koulutusjärjestelmää ja erityisopetuksen/segregoitua koulutusjärjestelmää. Yleissopimuksen yleisenä tavoitteena on asettaa sopimuspuolille selviä velvoitteita toteuttaa asiaa koskevia oikeuksia täysimääräisesti, ja asteittaista toteuttamista olisi tulkittava yhdessä yleisen tavoitteen kanssa. Sopimuspuolia kannustetaan myös määrittelemään uudelleen koulutukseen osoittamansa budjettimäärärahat ja esimerkiksi siirtämään osan määrärahoista inklusiivisen koulutuksen kehittämiseen. Tässä suhteessa tahallisesti taantumukselliset toimenpiteet eivät saa kohdistua suhteettomasti vammaisiin oppilaisiin millään koulutustasolla.¹³ Tällaiset toimenpiteet saavat olla ainoastaan väliaikaisia ja kriisiaikaan rajoitettuja, niiden on oltava tarpeellisia ja oikeasuhteisia, ne eivät saa olla syrjiviä ja niihin on sisällyttävä kaikki mahdolliset toimenpiteet eriarvoisuuden vähentämiseksi.¹⁴

- 41.** Asteittainen toteuttaminen ei rajoita niitä velvoitteita, joita sovelletaan välittömästi. Kuten taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea on todennut yleiskommentissaan nro 3 (1990) sopimuspuolten velvoitteiden luonteesta, sopimuspuolten vähimmäisvelvoitteena on varmistaa ainakin olennaisten vähimmäistasojen täytyminen kaikkien koulutusta koskevan oikeuden

12 Ks. taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 3 (1990) sopimuspuolten velvollisuuksien luonteesta, kohta 9.

13 Ks. edellinen alaviite.

14 Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevän komitean puheenjohtajan taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sopimuspuolille osoittama 16. toukokuuta 2012 päivätty kirje.

osa-alueiden osalta.¹⁵ Näin ollen sopimuspuolten olisi toteutettava seuraavat keskeiset oikeudet välittömästi:

- a.** syrjinnän kieltäminen koulutuksen kaikkien osa-alueiden ja kaikkien kansainvälisesti kiellettyjen syrjintäperusteiden osalta. Sopimuspuolten on varmistettava, ettei vammaisia henkilöitä suljeta koulutuksen ulkopuolelle, ja poistettava rakenteelliset haitat, jotta kaikki vammaiset henkilöt voisivat osallistua tehokkaasti ja olla yhdenvertaisia muiden kanssa. Niiden on kiireellisesti toteutettava toimia poistaakseen kaikenlaisen oikeudellisen, hallinnollisen ja muun syrjinnän, joka estää inklusiiviseen koulutukseen pääsyä koskevan oikeuden toteutumista. Positiivisten erityistoimien toteuttaminen ei loukkaa syrjimättömyyttä koskevaa oikeutta koulutuksen osalta, kunhan toimet eivät johda siihen, että eri ryhmiin sovelletaan epätasa-arvoisia tai erilaisia vaatimuksia;
- b.** kohtuulliset mukautukset sen varmistamiseksi, että vammaisia henkilöitä ei suljeta koulutuksen ulkopuolelle. Kohtuullisten mukautuksien laiminlyönti on syrjintää vammaisuuden perusteella;
- c.** pakollinen, maksuton perusasteen koulutus kaikille. Sopimuspuolten on toteutettava kaikki asianmukaiset toimet tämän oikeuden takaamiseksi inklusion periaatteen mukaisesti kaikille vammaisille lapsille ja nuorille. Komitea kehottaa sopimuspuolia Education 2030 -toimintakehyksen mukaisesti varmistamaan, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus vähintään kahdentoista vuoden maksuttomaan, julkisin varoin rahoitettuun,

¹⁵ Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 3.

inklusiiviseen, tasa-arvoiseen ja laadukkaaseen perusasteen ja toisen asteen koulutukseen, josta vähintään yhdeksän vuotta on pakollista, ja että he saavat tämän koulutuksen päätökseen, sekä varmistamaan, että koulua käymättömillä lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus eri tavoin toteutettavaan laadukkaaseen koulutukseen.

- 42.** Sopimuspuolten on laadittava ja toteutettava kansallinen koulutusstrategia, johon sisältyy koulutuksen tarjoaminen kaikilla tasoilla kaikille oppijoille inklusion periaatteen ja mahdollisuuksien yhdenvertaisuuden mukaisesti. Yleissopimuksen 24 artiklan 1 kappaleessa kuvatut koulutuksen tavoitteet asettavat kaikille sopimuspuolille yhtäläiset velvoitteet, ja niiden on siten katsottava olevan yhtä kiireellisiä.
- 43.** Kansainvälisen yhteistyön osalta todetaan, että kaiken kahdenvälisen ja monenvälisen yhteistyön on kestävä kehityksen tavoitteen 4 ja Education 2030 -toimintakehyksen mukaisesti pyrittävä edistämään kaikille avointa, yhdenvertaista ja laadukasta koulutusta ja elinikäistä oppimista, mukaan lukien tukemalla valmiuksien kehittämistä sekä jakamalla tietoa ja parhaita käytäntöjä, tutkimusta, teknistä ja taloudellista apua sekä saavutettavaa teknologiaa ja apuvälineteknologiaa. Kaikki koulutukseen suunnattujen kansainvälisten avustusvarojen käyttö ja sitä koskevat kerätyt tiedot olisi eriteltävä vamman mukaan. Olisi harkittava sellaisen inklusiivista koulutusta koskevan kansainvälisen koordinoituneen mekanismin luomista, jonka avulla voitaisiin toteuttaa tavoite 4 ja kerätä näyttöä, edistää parempaa politiikkavuoropuhelua ja edistymisen seuranta.

IV. Suhde yleissopimuksen muihin määräyksiin

- 44.** Sopimuspuolten on tunnustettava kaikkien ihmisoikeuksien jakamattomuus ja keskinäinen riippuvuus. Koulutus on olennaisen tärkeää muiden oikeuksien täysimääräisen ja tehokkaan toteutumisen kannalta.¹⁶ Vastaavasti oikeus inklusiiviseen koulutukseen voi toteutua vain, jos tietyt muut oikeudet toteutuvat. Lisäksi oikeutta inklusiiviseen koulutukseen on tuettava luomalla inklusiivisia ympäristöjä koko yhteiskunnan tasolla. Tämä edellyttää, että vammaisuuteen suhtaudutaan ihmisoikeusmallin mukaisesti. Siinä tunnustetaan velvollisuus poistaa ne yhteiskunnalliset esteet, jotka sulkevat vammaiset henkilöt ulkopuolelle ja marginalisoivat heidät, ja tarve toteuttaa toimenpiteitä, joiden avulla voidaan varmistaa seuraavassa käsiteltävien oikeuksien toteutuminen.
- 45.** Yleissopimuksen 5 artiklassa vahvistetaan kaikkien henkilöiden yhdenvertaisuus lain edessä ja lain mukaan. Sopimuspuolten on kieltävä kaikenlainen vammaisuuteen perustuva syrjintä ja annettava vammaisille henkilöille tehokas ja yhdenvertainen suoja syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta. Järjestelmälliseen ja rakenteelliseen syrjintään puuttumiseksi ja ”yhdenvertaisten lakiin perustuvien etujen” varmistamiseksi sopimuspuolten on toteutettava positiivisia erityistoimia, kuten poistettava arkkitehtuuriin ja kommunikointiin liittyvät ja muut yleisopetuksen esteet.
- 46.** Yleissopimuksen 6 artiklassa tunnustetaan, että vammaisiin naisiin ja tyttöihin kohdistetaan moniperusteista syrjintää, ja edelly-

¹⁶ Ks. edellinen alaviite, yleiskommentti nro 11 (1999) perusasteen koulutusta koskevista toimintasuunnitelmista ja yleiskommentti nro 13.

tetään, että sopimuspuolet toteuttavat toimia varmistaakseen, että vammaiset naiset ja tytöt voivat nauttia oikeuksistaan yhdenvertaisesti. Risteävä syrjintä ja ulossulkeminen ovat merkittäviä esteitä vammaisten naisten ja tyttöjen oikeudelle koulutukseen. Sopimuspuolten on tunnistettava ja poistettava tällaiset esteet, kuten naisiin kohdistuva väkivalta ja naisten ja tyttöjen koulutuksen vähäinen arvostus, ja toteutettava erityisiä toimia varmistaakseen, ettei heidän oikeuttaan koulutukseen estä sukupuoleen ja/tai vammaisuuteen perustuva syrjintä, stigmat tai ennakkoluulot. Oppikirjoista ja opetussuunnitelmista on poistettava haitallisia sukupuoleen ja/tai vammaisuuteen liittyviä stereotyyppioita. Koulutus on tärkeässä asemassa sellaisten perinteisten sukupuolikäsitysten torjunnassa, jotka pahentavat patriarkaalisia ja holhoavia yhteiskunnallisia kehyksiä.¹⁷ Sopimuspuolten on varmistettava, että vammaisilla tytöillä ja naisilla on mahdollisuus päästä koulutukseen ja pysyä koulussa sekä saada kuntoutuspalveluita, sillä ne ovat heidän kehittymisensä, etene- misensä ja voimaantumisen välineitä.

- 47.** Yleissopimuksen 7 artiklassa vahvistetaan, että kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Lapsen etu on käsite, jolla pyritään varmistamaan, että lapsi voi nauttia kaikista ihmisoikeuksista täysimääräisesti ja tehokkaasti ja kehittyä kokonaisvaltaisesti.¹⁸ Vammaisen lapsen etua määritettäessä on otettava huomioon lapsen omat näkemykset ja yksilöllinen identiteetti, lapsen perheen, hoidon, suojelun ja turvallisuuden varjeleminen, erityinen haavoittuvuus sekä lapsen oikeus

17 Naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean tausta-asiakirja tyttöjen/naisten oikeutta koulutukseen koskevasta yleiskommenttiluonnoksesta "Concept note on the draft general recommendation on girls'/women's right to education" (2014).

18 Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon.

terveyteen ja koulutukseen. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa vahvistetaan, että koulutuspolitiikan ja -tarjonnan määrittely on perustuttava lapsen etuun. Yleissopimuksen 7 artiklan 3 kappaleessa vahvistetaan lisäksi, että vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä ja että heidän näkemyksilleen on annettava kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja että heillä on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua. Kaikkien lasten oikeutta osallistua omaan koulutukseensa on sovellettava yhdenvertaisesti vammaisiin lapsiin. Oikeus koskee osallistumista esimerkiksi omiin oppimissuunnitelmiin ja henkilökohtaisiin koulutussuunnitelmiin, luokkaopetukseen, oppilaskunnan toimintaan, koulun toimintapolitiikkojen ja järjestelmien kehittämiseen sekä laajemmin koulutuspolitiikan kehittämiseen.¹⁹

- 48.** Yleissopimuksen 8 artiklassa kehoitetaan toteuttamaan toimia, joilla lisätään tietoisuutta ja torjutaan vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä keskittyen erityisesti niihin, jotka vaikuttavat vammaisiin naisiin ja tyttöihin, älyllisesti kehitysvammaisiin henkilöihin ja paljon tukea tarvitseviin henkilöihin. Stereotyyppiat, ennakkoluulot ja haitalliset käytännöt muodostavat esteitä, jotka haittaavat koulutusjärjestelmään pääsyä ja tehokasta oppimista. Komitea panee merkille, että osa vammaisten lasten vanhemmista ottaa lapsensa pois inklusiivisista kouluista, koska kouluilla ei ole riittävästi tietoa ja ymmärrystä vammaisuuden luonteesta. Sopimuspuolten on toteutettava toimia, joilla pyritään luomaan yhteisöön moninaisuuden, osallistumisen ja osallisuuden kulttuuri ja korostamaan inklusiivisen koulutuksen olevan keino tar-

¹⁹ Ks. edellinen alaviite, yleiskommentti nro 12 (2009) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi.

jota laadukasta koulutusta kaikille vammaisille ja vammattomille oppilaille, vanhemmille, opettajille, koulujen hallinnoille, yhteisölle ja yhteiskunnalle. Sopimuspuolten on varmistettava, että niillä on käytössä mekanismit, joilla voidaan vahvistaa kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla sekä vanhempien ja suuren yleisön keskuudessa kunnioittavaa asennetta vammaisten henkilöiden oikeuksia kohtaan. Kansalaisyhteiskunta ja erityisesti vammaisia henkilöitä edustavat järjestöt olisi otettava mukaan kaikkiin tietoisuuden lisäämiseen tähtääviin toimiin.

- 49.** Yleissopimuksen 9 artikla ja 24 artikla liittyvät läheisesti yhteen. Esteettömyys ja saavutettavuus ovat edellytyksiä vammaisten henkilöiden täysimääräiselle ja yhdenvertaiselle osallistumiselle yhteiskuntaan. Vammaiset henkilöiden oikeus inklusiiviseen koulutukseen ei toteudu tehokkaasti, jos rakennettu ympäristö, kuten koulut ja muut koulutuksen tarjoamiseen käytetyt rakennukset, julkinen liikenne, palvelut, tiedottaminen ja viestintätekniikat eivät ole esteettömiä ja saavutettavia. Opetustapojen ja -keinojen on oltava saavutettavia, ja opetusta on toteutettava esteettömissä ympäristöissä. Koko vammaisten oppilaiden ympäristö on suunniteltava niin, että se edistää osallisuutta. Inklusiivinen koulutus on myös tehokas keino edistää esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä kaikille sopivaa suunnittelua.
- 50.** Komitea kiinnittää sopimuspuolten huomion yleiskommenttiin nro 1 (2014) yhdenvertaisuudesta lain edessä ja painottaa, että inklusiivinen koulutus on mahdollisuus auttaa vammaisia oppilaita kehittämään tahtonsa ja mieltymystensä ilmaisemista etenkin niiden oppilaiden osalta, joilla on psykososiaalisen toimintakyvyn rajoitus tai älyllinen kehitysvamma. Sopimuspuolten on varmistettava, että ink-

lusiivinen koulutus auttaa vammaisia oppilaita saamaan enemmän varmuutta oikeudellisen kelpoisuutensa käyttämiseen, antamalla heille tarvittavaa tukea kaikilla koulutustasoilla. Jos vammaiset oppilaat haluavat, heitä on myös autettava vähentämään tuen tarvetta tulevaisuudessa.

- 51.** Vammaiset henkilöt, etenkin vammaiset naiset ja tytöt, voivat joutua suhteettoman usein väkivallan ja pahoinpitelyn kohteeksi. Tämä koskee myös opetushenkilöstön antamia fyysisiä ja nöyryyttäviä rangaistuksia, kuten rajoittamista tai eristämistä, sekä muiden kiusaamisen kohteeksi joutumista koulussa ja koulumatkoilla. Sopimuspuolten edellytetään 16 artiklan 2 kappaleen täytäntöönpanemiseksi ryhtyvän kaikkiin asianmukaisiin toimiin vammaisten henkilöiden suojelemiseksi kaikilta hyväksikäytön, väkivallan ja väärinkäytösten muodoilta, kuten seksuaaliselta väkivallalta, ja niiden estämiseksi. Toimet on sovitettava ikään, sukupuoleen ja vammaisuuteen. Komitea tukee voimakkaasti lapsen oikeuksien komitean, ihmisoikeuskomitean sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean suosituksia, joiden mukaan sopimuspuolten on kiellettävä kaikki ruumiillisen kurituksen muodot ja kaikenlainen julma, epäinhimillinen ja halventava kohtelu kaikkialla, myös kouluissa, ja varmistettava, että näihin tekoihin syyllistyviin sovelletaan tehokkaita rangaistuksia.²⁰ Komitea kehottaa kouluja ja muita koulutuslaitoksia ottamaan oppilaat, myös vammaiset oppilaat, mukaan sellaisten toimintapolitiikkojen ja saavutettavien suojelemekanismin kehittämiseen, jotka koskevat kurinpitotoimia ja kiusaamista, mukaan lukien verkkokiusaamista, joka tunnustetaan yhä yleisemmin kasvavaksi osaksi oppilaiden ja etenkin lasten elämää.

²⁰ Ks. edellinen alaviite, yleiskommentti nro 8 (2006) lapsen oikeudesta suojeleluun ruumiilliselta kuritukselta ja muilta rankaisumuodoilta.

- 52.** Inklusiivinen koulutus edellyttää sen tunnustamista, että vammaisilla henkilöillä on oikeus elää yhteisössä ja nauttia osallisuudesta ja osallistumisesta yhteisöön (19 artikla). Lisäksi on tunnustettava, että vammaisilla henkilöillä on yhdenvertainen oikeus perhe-elämään tai, jos se ei ole mahdollista, sijaishuoltoon lähiyhteisössä perheenomaisissa olosuhteissa (23 artikla). Sopimuspuolen huollettavina oleville lapsille, kuten sijaishuollossa tai asumisyksikössä oleville lapsille, on taattava oikeus inklusiiviseen koulutukseen ja oikeus valittaa sellaisista sopimuspuolen päätöksistä, joilla heiltä evätään oikeus inklusiiviseen koulutukseen. Liian monet vammaiset henkilöt elävät pitkäaikaisessa laitoshoidossa, eikä heillä ole mahdollisuutta hyödyntää yhteisön palveluja, kuten koulutusta, jotta heidän oikeutensa perhe-elämän suojaan, yhteisössä elämiseen, yhdistymisvapauteen, väkivallalta suojeluun ja oikeussuojan saavutettavuuteen toteutuisivat. Inklusiivisen koulutuksen aloittamista paikallisyhteisössä on tuettava strategisella sitoutumisella lopettamaan vammaisten henkilöiden laitoksiin sijoittamisen käytäntö (ks. jäljempänä kappale 66). Sopimuspuolten olisi huomioitava inklusiivista koulutusta koskevan oikeuden käyttämisen merkitys niiden vahvuuksien, taitojen ja kykyjen kehittämisessä, joita kaikki vammaiset henkilöt tarvitsevat voidakseen nauttia ja hyötyä paikallisista yhteisöistään ja antaa niille oman panoksensa.
- 53.** Jotta inklusiivista koulutusta voitaisiin toteuttaa tehokkaasti, vammaisille henkilöille on taattava itsenäinen henkilökohtainen liikkuminen (20 artikla). Jos kuljetusta ei ole helposti saatavilla eikä opilaitoksiin kulkemista voida tukea henkilökohtaisten avustajien avulla, vammaisille henkilöille, etenkin sokeille ja näkövammaisille, on annettava riittävästi liikkumistaitojen koulutusta heidän itsenäisyytensä lisäämiseksi. Sopimuspuolten olisi myös annettava vam-

maisille henkilöille mahdollisuus hankkia liikkumisen apuvälineitä ja laitteita kohtuulliseen hintaan.

- 54.** Jotta vammaiset henkilöt voisivat hyödyntää koulutusta täysimääräisesti, on tärkeää toteuttaa heidän oikeutensa parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää (25 artikla). Huono terveys ja asianmukaisen hoidon ja hoivan puute heikentävät merkittävästi kykyä olla läsnä koulutusympäristöissä ja oppia tehokkaasti. Sopimuspuolten olisi perustettava koulutuspalveluihin yhdistettyjä terveyttä, hygieniaa ja ravitsemusta koskevia ohjelmia, joissa huomioidaan sukupuolinäkökohdat ja jotka mahdollistavat kaikkien terveyttä koskevien tarpeiden jatkuvan seurannan. Ohjelmat olisi laadittava kaikille sopivan suunnittelun sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden periaatteiden mukaisesti, niihin olisi kuuluttava kouluterveydenhoitajan säännöllisiä käyntejä ja seulontoja ja niiden puitteissa olisi rakennettava kumppanuuksia yhteisön kanssa. Vammaisille henkilöille on annettava yhdenvertaisesti muiden kanssa ikänsä mukaista, kattavaa ja inklusiivista seksuaalikasvatusta, joka perustuu tieteelliseen näyttöön ja ihmisoikeusnormeihin ja on saatavilla saavutettavissa muodoissa.
- 55.** Sopimuspuolten on toteutettava tehokkaat toimet tarjotakseen koulutusjärjestelmän puitteissa kuntoutuspalveluja, kuten terveydenhuollon palveluja, toimintaterapiaa, fysioterapiaa ja sosiaalista kuntoutusta sekä neuvonta- ja muita palveluja (26 artikla). Palvelut on aloitettava mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, niiden on perustuttava oppilaan vahvuuksien monialaiseen arviointiin ja niillä on tuettava mahdollisimman suurta itsenäisyyttä, itsemääräämisoikeutta, henkilön arvon kunnioittamista, täysimääräisiä fyysisiä, henkisiä, sosiaalisia ja ammatillisia kykyjä sekä täysimääräistä osallisuutta ja

osallistumista kaikilla elämänaloilla. Komitea painottaa, että on tärkeää tukea varhaiseen toteamiseen soveltuvan ja vertaistukeen kannustavan yhteisöpohjaisen kuntoutuksen kehittämistä.

- 56.** Laadukkaan inklusiivisen koulutuksen on valmistettava vammaisia henkilöitä työelämään tarjoamalla perustan niille tiedoille, taidoille ja itseluottamukselle, joita tarvitaan avoimille työmarkkinoille osallistumisessa ja avoimessa, inklusiivisessa ja esteettömässä ja saavutettavassa työympäristössä (27 artikla).
- 57.** Inklusiivista koulutusta koskevan oikeuden toteutuminen edistää täysimääräistä osallistumista poliittiseen ja julkiseen elämään. Kaikkien oppilaiden opetussuunnitelmiin on sisällyttävä kansalaiskasvatusta sekä oman edun valvomisen ja itsensä edustamisen taitoja, jotka muodostavat perustan poliittisiin ja yhteiskunnallisiin prosesseihin osallistumiselle. Julkisiin asioihin osallistumiseen kuuluu myös oppilas- ja opiskelijajärjestöjen, kuten oppilaskuntien, perustaminen ja niihin osallistuminen, ja sopimuspuolten olisi edistettävä sellaisen ympäristön luomista, jossa vammaiset henkilöt voivat perustaa tällaisia oppilas- ja opiskelijajärjestöjä, liittyä niihin sekä osallistua tehokkaasti ja täysimääräisesti niiden toimintaan käyttämällä valitsemiaan viestintämuotoja ja valitsemaansa kieltä (29 artikla).
- 58.** Sopimuspuolten on poistettava esteitä ja edistettävä sellaisten inklusiivisten mahdollisuuksien saavutettavuutta ja saatavuutta, joiden avulla vammaiset henkilöt voivat osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa leikkeihin, virkistystoimintaan ja urheilutoimintaan koulujärjestelmässä, kouluajan ulkopuolisissa harrastuksissa ja muissa kouluympäristöissä (30 artikla).²¹ Kouluympäristössä on toteutettava

²¹ Ks. edellinen alaviite, yleiskommentti nro 17 (2013) lapsen oikeudesta lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan, kulttuurielämään ja taiteisiin.

asianmukaiset toimet sen varmistamiseksi, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään sekä kehittää ja käyttää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään paitsi omaksi hyödykseen myös yhteiskunnan rikastamiseksi. Toimenpiteillä on varmistettava, että vammaisilla henkilöillä on oikeus erityisen kulttuuri- ja kieli-identiteettinsä, kuten viittomakielen ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen.

V. Täytäntöönpano kansallisella tasolla

- 59.** Komitea on havainnut sopimuspuolilla olevan useita haasteita 24 artiklan täytäntöönpanossa. Inklusiivisen koulutusjärjestelmän luominen kaikille vammaisille henkilöille ja sen ylläpitäminen edellyttävät kansallisella tasolla seuraavia toimia.
- 60.** Vastuun vammaisten henkilöiden ja muiden henkilöiden kaiken tasoisesta koulutuksesta on oltava opetusministeriöllä. Monissa maissa vammaisten henkilöiden koulutus on tällä hetkellä marginaalissa asemassa sosiaali- tai terveysministeriön vastuulla, mistä on seurannut muun muassa se, että vammaisten henkilöiden koulutus on jäänyt yleisen koulutusta koskevan lainsäädännön, politiikkojen, suunnittelun ja resursoinnin ulkopuolelle, siihen on tehty henkeä kohden vähemmän investointeja, inklusiivista koulutusta varten ei ole kokonaisvaltaisia ja johdonmukaisia tukirakenteita, oppilasmääristä, koulussa pysymisestä ja suoritettun koulutuksen tasosta ei kerätä yhdennetysti tietoa ja inklusiivista opettajankoulutusta ei ole kehitetty. Sopimuspuolten on kiireellisesti siirrettävä vammaisten henkilöiden koulutus opetusministeriön toimivallan alaisuuteen.
- 61.** Sopimuspuolten on varmistettava koko julkisen hallinnon kattava monialainen sitoutuminen inklusiiviseen koulutukseen. Opetusministeriöt eivät voi toteuttaa inklusiivista koulutusta yksin. Kaikkien asianmukaisten ministeriöiden ja elinten, joiden vastuualueet kattavat tämän yleissopimuksen aineellisia artikloja, on sitouduttava inklusiivisen koulutusjärjestelmän seurauksiin ja yhdenmukaistettava tulkintansa niistä voidakseen luoda yhtenäisen lähestymistavan yhteisen agendan edellyttämään yhteistyöhön. Sitoumuksista kiinni

pitämiseksi on toteutettava vastuuvollisuustoimia, jotka koskevat kaikkia asiaan liittyviä ministeriöitä. Lisäksi olisi muodostettava kumppanuuksia palveluntarjoajien, vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen, tiedotusvälineiden, kansalaisjärjestöjen, paikallisviranomaisten, oppilaskuntien ja niiden liittojen, korkeakoulujen ja opettajankoulutuslaitosten kanssa.

- 62.** Sopimuspuolten on kaikilla tasoilla pantava täytäntöön tai annettava vammaisuuden ihmisoikeusmalliin perustuvaa lainsäädäntöä, jossa noudatetaan 24 artiklaa kaikilta osin. Komitea muistuttaa, että 4 artiklan 5 kappale edellyttää liittovaltioiden varmistavan, että 24 artikla pannaan täytäntöön sopimuspuolen kaikissa osissa rajoituksetta ja poikkeuksetta.
- 63.** Inklusiivista koulutusta varten on luotava kattava ja koordinoitu lainsäädäntö- ja politiikkakehys ja asetettava selkeät ja riittävät määräjat sen täytäntöönpanolle sekä määrättävä rikkomuksille seuraamukset. Kehyksessä on käsiteltävä joustavuutta, moninaisuutta ja tasa-arvoa kaikissa oppilaitoksissa ja kaikkien oppilaiden osalta sekä osoitettava vastuut kaikilla julkishallinnon tasoilla. Kehyksen keskeisiä osia ovat seuraavat:
 - a.** kansainvälisten ihmisoikeusnormien noudattaminen;
 - b.** inklusion selkeä määritelmä ja tavoitteet, jotka sillä pyritään saavuttamaan kaikilla koulutusasteilla. Inklusion periaatteita ja käytäntöjä on pidettävä uudistuksen olennaisena osana, ei pelkästään siihen kuuluvana lisäohjelmana;
 - c.** aineellinen oikeus inklusiiviseen koulutukseen keskeisenä osana lainsäädäntökehystä. On kumottava sellaiset säännökset, joissa tiettyjen oppilasryhmien määritellään olevan esimerkiksi "koulutukseen kelpaamattomia";

- d.** takeet siitä, että vammaisilla ja muilla oppilailla on sama oikeus inklusiivisiin oppimismahdollisuuksiin yleisen koulutusjärjestelmän puitteissa ja että yksittäisillä oppilailla on mahdollisuus saada tarvitsemiaan tukipalveluja kaikilla tasoilla;
- e.** vaatimus siitä, että kaikki uudet koulut on suunniteltava ja rakennettava kaikille sopiviksi esteettömyys- ja saavutettavuusstandardien mukaisesti, sekä aikataulu, jonka puitteissa olemassa olevia kouluja on muutettava komitean yleiskommentin nro 2 mukaisiksi. Tämän osan täytäntöönpanossa kehoitetaan käyttämään julkisia hankintamenettelyjä;
- f.** inklusiivista koulutusta koskevien kattavien laatuvaatimusten ja vammaisuuden huomioivien seurantamekanismien käyttöönotto, jotta voidaan seurata täytäntöönpanoa kaikilla tasoilla ja varmistaa, että politiikkoja ja ohjelmia toteutetaan ja tuetaan tarvittavilla investoinneilla;
- g.** saavutettavien seurantamekanismien käyttöönotto sen varmistamiseksi, että politiikat ja tarvittavat investoinnit toteutetaan;
- h.** sen tunnustaminen, että inklusiota on tuettava kohtuullisilla mukautuksilla, joka perustuu voimavarojen tehokkaan käytön sijaan ihmisoikeusnormeihin, ja että kohtuullisten mukautusten laiminlyönnistä on määrättävä seuraamuksia;
- i.** kaikessa lainsäädännössä, joka voi mahdollisesti vaikuttaa inklusiiviseen koulutukseen, olisi selkeästi mainittava inklusiivisuus konkreettisena tavoitteena;
- j.** yhdenmukainen kehys sellaiseen varhaiseen tunnistamiseen, arvioitiin ja tukeen, joita vammaiset henkilöt tarvitsevat voidakseen menestyä inklusiivisissa oppimisympäristöissä;

- k.** paikallisviranomaisten velvollisuus suunnitella ja tarjota kaikille oppilaille, myös vammaisille henkilöille, inklusiivisissa ympäristöissä ja koululuokissa käytettäviksi saavutettavia viestintämuotoja, -tapoja ja -keinoja asianmukaisimmilla kielillä;
 - l.** sellaisen lainsäädännön antaminen, jolla taataan kaikille vammaisille henkilöille, myös vammaisille lapsille, oikeus tulla kuuluksi ja saada mielipiteensä otetuksi asianmukaisesti huomioon koulutusjärjestelmässä esimerkiksi oppilaskuntien, hallintoelinten, paikallis- ja valtionhallinnon kautta, ja sellaisten mekanismien käyttöönotto, joiden avulla voi riitauttaa koulutusta koskevia päätöksiä ja hakea niihin muutosta;
 - m.** kumppanuuksien luominen ja koordinointi kaikkien sidosryhmien välillä, kuten vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen, eri virastojen, kehitysorganisaatioiden, valtiosta riippumattomien järjestöjen ja vanhempien tai huoltajien välillä.
- 64.** Lainsäädäntöä on tuettava koulutusalan suunnitelmalla, joka on laadittava vammaisia henkilöitä, myös vammaisia lapsia, edustavia järjestöjä kuullen ja joissa esitetään yksityiskohtaisesti inklusiivisen koulutusjärjestelmän toteuttamisprosessi. Suunnitelman tulisi sisältää aikataulu, mitattavissa olevat tavoitteet ja toimenpiteitä yhdenmukaisuuden varmistamiseksi. Suunnitelman tulisi perustua kattavaan analyysiin inklusiivisen koulutuksen tilanteesta, jotta voidaan määrittää lähtötaso, johon edistymistä voidaan verrata. Analyysissä tulisi käsitellä tietoa esimerkiksi nykyisistä määrärahoista, tiedonkeruumenetelmien laadusta, koulua käymättömien vammaisten lasten lukumäärästä, haasteista ja esteistä, voimassa olevasta lainsäädännöstä ja politiikasta sekä vammaisten henkilöiden, heidän perheidensä ja sopimuspuolen keskeisistä huolenaiheista.

- 65.** Sopimuspuolten on otettava käyttöön riippumattomat, tehokkaat, saavutettavat, avoimet, turvalliset ja täytäntöönpanokelpoiset valitusmekanismit ja oikeussuojakeinot koulutusta koskevan oikeuden loukkausten varalta. Vammaisilla henkilöillä on oltava mahdollisuus käyttää oikeusjärjestelmää, jossa ymmärretään, miten vammaisten henkilöiden tarpeet on otettava huomioon, ja joka pystyy käsittelemään vammaisuuteen liittyviä vaateita. Sopimuspuolten on myös varmistettava, että oikeudesta koulutukseen ja muutoksenhausta kyseisen oikeuden epääviin tai sitä loukkaaviin päätöksiin annetaan ja jaetaan laajasti tietoa vammaisille henkilöille esimerkiksi heitä edustavien järjestöjen avulla.
- 66.** Inklusiivinen koulutus ei ole yhteensopiva laitokseen sijoittamisen kanssa. Sopimuspuolten on käynnistettävä hyvin suunniteltu ja jäsennelty prosessi vammaisten henkilöiden laitosasumisen purkamiseksi. Prosessissa on käsiteltävä hallittua siirtymää ja sen aikataulua, lainsäädäntöön perustuvaa vaatimusta yhteisöpohjaisen tarjonnan kehittämisestä, varojen uudelleen kohdentamista ja monialaisten kehysten laatimista yhteisöpohjaisten palvelujen tukemiseksi ja vahvistamiseksi, tuen antamista perheille sekä vammaisia henkilöitä, myös vammaisia lapsia, edustavien järjestöjen ja vammaisten henkilöiden vanhempien tai huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä ja heidän kuulemistaan. Laitosasumisen purkamisen aikana laitoksissa oleville henkilöille olisi annettava välittömästi mahdollisuus inklusiiviseen koulutukseen yhdistämällä heidät yhteisössä toimiviin inklusiivisiin oppilaitoksiin.
- 67.** Varhaislapsuudessa toteutettavat toimet voivat olla erityisen arvokkaita vammaisille lapsille, sillä ne vahvistavat heidän valmiuksiaan hyötyä koulutuksesta ja lisäävät heidän koulunkäynnin aloittamis-

taan ja sen jatkamista. Kaikissa toimissa on varmistettava lapsen arvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Kestävän kehityksen toimintaohjelman Agenda 2030:n ja kestävän kehityksen tavoitteen 4 mukaisesti sopimuspuolia kehoitetaan varmistamaan vammaisille lapsille mahdollisuus laadukkaaseen varhaislapsuuden kehitykseen ja hoitoon sekä esiopetukseen ja tarjoamaan pienten vammaisten lasten vanhemmille ja huoltajille tukea ja koulutusta. Jos vammaiset pikkulapset huomataan ja he saavat tukea varhain, heillä on todennäköisesti paremmat mahdollisuudet siirtyä sujuvasti inklusiiviseen esiopetukseen ja perusopetukseen. Sopimuspuolten on varmistettava toimien koordinointi kaikkien asianomaisten ministeriöiden, viranomaisten, elinten sekä vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen ja muiden valtiosta riippumattomien kumppanien kesken.

- 68.** Sopimuspuolten on 31 artiklan mukaisesti kerättävä asianmukaista eriteltyä tietoa, jonka pohjalta ne voivat laatia politiikkoja, suunnitelmia ja ohjelmia täyttääkseen 24 artiklan mukaiset velvoitteensa. Niiden on toteutettava toimenpiteitä, joilla paikataan puutetta eri vammojen yleisyyttä koskevista tarkoista tiedoista sekä puutetta riittävän laadukkaasta koulutukseen pääsystä, koulutuksen kestoa ja opinnoissa edistymistä sekä kohtuullisten mukautusten tekemistä ja sen tuloksia koskevasta tutkimuksesta ja tiedosta. Väestönlaskentojen, kyselytutkimusten ja hallinnollisten tietojen keruun, myös koulutushallinnon tietojärjestelmien (Education Management Information System), avulla on kerättävä tietoa vammaisista oppilaista, mukaan lukien niistä, jotka asuvat yhä laitoksissa. Sopimuspuolten on lisäksi kerättävä eriteltyjä tietoja ja näyttöä esteistä, jotka estävät vammaisia henkilöitä pääsemästä laadukkaaseen inklusiiviseen koulutukseen, jatkamaan sitä ja edistymään opinnoissaan, voidak-

seen toteuttaa tehokkaita toimia niiden poistamiseksi. On laadittava strategioita, joiden avulla voidaan varmistaa, etteivät vammaiset henkilöt jää tavanomaisten määrällisten ja laadullisten tiedonkeruumekanismien ulkopuolelle. Tämä voi johtua esimerkiksi vanhempien haluttomuudesta myöntää, että heillä on vammaisen lapsi, vammaisen lapsen syntymän rekisteröimättä jättämisestä tai vammaisten lasten näkymättömyydestä instituutioissa.

69. Sopimuspuolten on varattava riittävästi varoja ja henkilöstöä koko koulutusalan suunnitelman ja poikkisektorillisten suunnitelmien laatimiseksi, jotta inklusiivinen koulutuksen toteutumista voidaan tukea asteittaisen toteuttamisen periaatteen mukaisesti. Sopimuspuolten on uudistettava hallintojärjestelmiään ja rahoitusmekanismejaan varmistaa kaikkille vammaisille henkilöille oikeuden koulutukseen. Niiden olisi myös hyödynnettävä määrärahojen kohdentamisessa julkisten hankintaprosessien ja yksityisen sektorin kumppanuuksien puitteissa käytettävissä olevia mekanismeja. Määrärahoissa on asetettava etusijalle muun muassa riittävien resurssien varmistaminen nykyisten koulutusjärjestelyjen tekemiseen esteettömiksi ja saavutettaviksi määrärahojen puitteissa, inklusiivista opettajankoulutusta koskeviin investointeihin, kohtuullisten mukautusten saatavuuteen, esteettömien ja saavutettavien koulukuljetusten tarjoamiseen, asianmukaisten ja saavutettavien oppikirjojen sekä opetus- ja oppimateriaalien saatavuuteen, apuvälineteknologian ja viittomakielen käytön järjestämiseen sekä tietoisuuden lisäämiseen tähtäävien toimien toteuttamiseen stigmoihin, syrjintään ja etenkin koulukiusaamiseen puuttumiseksi.

- 70.** Komitea kehottaa sopimuspuolia siirtämään resursseja segregoiduista ympäristöistä inklusiivisiin ympäristöihin. Sopimuspuolten olisi kehitettävä rahoitusmalli, jossa resursseja ja kannustimia kohdennetaan inklusiivisiin koulutusympäristöihin, jotta vammaisille henkilöille voidaan antaa tarvittavaa tukea. Asianmukaisimman rahoitustavan määrittämiseen vaikuttavat merkittävästi olemassa oleva koulutusympäristö ja sen vaikutuspiiriin kuuluvien mahdollisten vammaisten oppilaiden vaatimukset.
- 71.** On aloitettava esiopetuksen, perusasteen, toisen asteen, korkea-asteen ja ammatillisen koulutuksen opettajien kouluttaminen, jotta he voivat omaksua inklusiivisissa koulutusympäristöissä työskentelyyn tarvittavat keskeiset taidot ja arvot. Prosessi edellyttää sekä perus- että jatkokoulutuksen mukauttamista asianmukaisten taitotasojen saavuttamiseksi mahdollisimman pian, jotta inklusiiviseen koulutusjärjestelmään siirtyminen helpottuisi. Kaikkia opettajia on valmistettava inklusiivisissa ympäristöissä työskentelemiseen tarjoamalla heille omat koulutuksen osat/moduulit ja mahdollisuus tekemällä oppimiseen, jonka avulla he voivat hankkia tarvitsemansa taidot ja itseluottamuksen voidakseen ratkoa erilaisia inklusiivisuuteen liittyviä haasteita. Opettajankoulutuksen keskeisissä sisällöissä on käsiteltävä ihmisten moninaisuuden, kasvun ja kehittymisen perusasioiden ymmärtämistä, vammaisuuden ihmisoikeusmallia ja inklusiivista pedagogiikkaa, jossa opettajat voivat tunnistaa oppilaiden toimintakyvyt (vahvuudet, kyvyt ja oppimistavat) voidakseen varmistaa heidän osallistumisensa inklusiivisissa koulutusympäristöissä. Opettajankoulutuksessa tulisi opetella puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen, kuten pistekirjoituksen, suurikokoisen tekstin, saavutettavan multimedia-aineiston, selkokielen, selkeän kielen, viittomakielen ja kuurojen kulttuurin, sekä

opetustapojen ja -materiaalien käyttöä vammaisten henkilöiden tukemiseksi. Opettajat tarvitsevat myös käytännön ohjausta ja tukea esimerkiksi henkilökohtaisen ohjauksen antamisessa, saman sisällön opettamisessa käyttäen eri opetusmenetelmiä kunkin oppilaan oppimistyylin ja yksilöllisten kykyjen mukaan, henkilökohtaisten koulutussuunnitelmien laatimisessa ja käyttämisessä tiettyjen oppimistarpeiden tukemiseksi ja oppilaiden koulutustavoitteisiin keskittyvän pedagogiikan käyttöönottamisessa.

- 72.** Inklusiivinen koulutus edellyttää opettajille tarkoitettua tuki- ja resurssijärjestelmää oppilaitoksissa jokaisella asteella. Järjestelmään voivat kuulua esimerkiksi kumppanuudet lähialueen muiden oppilaitosten kanssa, myös korkeakoulujen kanssa, yhteistoiminnallisten käytäntöjen, kuten tiimiopetuksen, opintoryhmien, oppilaiden yhteisten arviointimenettelyjen, vertaistuen ja vaihtotoiminnan, edistäminen sekä kumppanuudet kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa. Vammaisten oppilaiden vanhemmat ja huoltajat voivat tarvittaessa toimia kumppaneina opetusohjelmien, kuten henkilökohtaisten koulutussuunnitelmien, laatimisessa ja toteuttamisessa. Heillä voi olla merkittävä rooli opettajien neuvojina ja tukijoina yksittäisten oppilaiden tukemisessa, mutta heidän osallistumisensa ei saa olla edellytys koulutusjärjestelmään pääsulle. Sopimuspuolten on käytettävä opettajien tukemisessa kaikkia mahdollisia tuen lähteitä, kuten vammaisia henkilöitä edustavia järjestöjä, vammaisia oppijoita ja paikallisyhteisön jäseniä, joista voi olla paljon apua vertaismentoroinnissa, kumppanuuksissa ja ongelmien ratkaisemisessa. Heidän osallistumisensa on lisäresurssi luokkaopetukseen ja auttaa muodostamaan yhteyksiä paikallisiin yhteisöihin, poistamaan esteitä ja auttamaan opettajia suhtautumaan myötämielisemmin ja ymmärtäväisemmin vammaisten oppilaiden vahvuuksiin ja tarpeisiin.

- 73.** Viranomaisilla on kaikilla tasoilla oltava kyky ja resurssit panna täytäntöön inklusiivista koulutusta tukevia lakeja, politiikkoja ja ohjelmia, ja viranomaisten on sitouduttava niihin. Sopimuspuolten on varmistettava, että asianomaisille viranomaisille kehitetään ja annetaan koulutusta, jossa kerrotaan heidän lakisääteisistä velvoitteistaan ja lisätään heidän ymmärrystään vammaisten henkilöiden oikeuksista. Inklusiivista koulutusta koskevien politiikkojen ja käytäntöjen täytäntöönpanossa tarvitaan esimerkiksi seuraavanlaisia taitoja, tietoja ja ymmärrystä: inklusiivista koulutusta koskevan oikeuden ja sen tavoitteiden ymmärtäminen, asiaa koskevien kansainvälisen ja kansallisen lainsäädännön ja politiikkojen tunteminen, paikallisten inklusiivisen koulutuksen suunnitelmien laatiminen, yhteistyö ja kumppanuudet, paikallisten oppilaitosten tukeminen, ohjaaminen ja valvonta sekä seuranta ja arviointi.
- 74.** Laadukas inklusiivinen koulutus edellyttää oppilaiden edistymisen arviointi- ja seurantamenetelmiä, joissa otetaan huomioon vammaisten oppilaiden kohtaamat esteet. Perinteiset arviointijärjestelmät, joissa standardoitujen testien tulokset ovat ainoa oppilaiden ja koulujen onnistumisen indikaattori, voivat asettaa vammaiset oppilaat muita heikompaan asemaan. Arvioinnissa tulisi painottaa henkilökohtaista edistymistä laajojen tavoitteiden saavuttamisessa. Kaikki opetussuunnitelmat voidaan mukauttaa kaikkien oppilaiden, myös vammaisten oppilaiden, tarpeisiin asianmukaisilla opetusmenetelmillä, tuella ja mukautuksilla. Inklusiivisia oppilaiden arvioinnin järjestelmiä voidaan tukea henkilökohtaisten tukitoimien järjestelmällä.
- 75.** Noudattaakseen yleissopimuksen 33 artiklaa ja mitatakseen edistymistä koulutusta koskevan oikeuden toteuttamisessa inklusiiv-

visen koulutusjärjestelmän luomisen avulla sopimuspuolten on kehitettävä seurantakehyksiä, joihin sisältyy rakenne-, prosessi- ja tulosindikaattoreita sekä kullekin indikaattorille tietyt vertailuarvot ja kestävän kehityksen tavoitteen 4 kanssa yhdenmukaiset tavoitteet.²² Vammaiset henkilöt olisi osallistettava indikaattorien määrittämiseen, tietojen keräämiseen ja tilastointiin heitä edustavien järjestöjen kautta. Rakenneindikaattoreilla olisi mitattava inklusiivisen koulutuksen esteitä, eivätkä ne saa rajoittua pelkästään vamman mukaan eriteltyjen tietojen keräämiseen. Prosessi-indikaattorit, kuten fyysisten ympäristöjen esteettömyyden ja saavutettavuuden muutokset, opetussuunnitelman mukautukset tai opettajien koulutus, auttavat seuraamaan siirtymän edistymistä. Lisäksi on otettava käyttöön myös tulosindikaattoreita, kuten päättö- tai tutkintotodistuksen saavien vammaisten oppilaiden prosenttiosuus inklusiivisissa oppimisympäristöissä tai toisen asteen koulutukseen pääsevien vammaisten oppilaiden prosenttiosuus. Sopimuspuolten olisi myös harkittava koulutuksen laadun mittaamista esimerkiksi Unescon suosittelemien viiden ulottuvuuden avulla. Niitä ovat oikeuksien kunnioittaminen, tasapuolisuus, olennaisuus, merkityksellisyys sekä tehokkuus ja vaikuttavuus. Lisäksi voidaan harkita positiivisten erityistoimien, kuten kiintiöiden tai kannustimien, seurantaa.

- 76.** Komitea panee merkille yksityisen sektorin koulutuksen kasvun monissa maissa. Sopimuspuolten on tunnustettava, että oikeus inklusiiviseen koulutukseen koskee kaikkea koulutustarjontaa, ei pelkästään julkisen sektorin tarjoamaa koulutusta. Sopimuspuolten on toteutettava toimia, jotka tarjoavat suojan kolmansien osapuolten, kuten yritysten, tekemiä oikeuksien loukkauksia vastaan. Koulutusta

22 YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto, *Human Rights Indicators: a Guide to Measurement and Implementation* (New York ja Geneve, 2012).

koskevan oikeuden osalta näiden toimien on koskettava veloitetta taata inklusiivisen koulutuksen tarjoaminen, ja niissä on tarpeen mukaan hyödynnettävä lainsäädäntöä ja muuta sääntelyä, seuranta, valvontaa ja täytäntöönpanon valvontaa sekä sellaisia politiikkoja, joissa määritellään, miten yritykset voivat vaikuttaa vammaisten henkilöiden oikeuksien tehokkaaseen nauttimiseen ja käyttöön. Oppilaitosten, mukaan lukien yksityisten oppilaitosten ja yritysten, ei tulisi periä lisämaksuja esteettömyydestä ja saavutettavuudesta ja/tai kohtuullisista mukautuksista.

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi